

AVRUPA VE AMERİKAN GÜVENLİK ÇATIŞMALARI BAĞLAMINDA TÜRK DIŞ POLİTİKASI

*Hüsamettin İNAÇ**

*Ümit GÜNER***

ÖZET

21. yüzyıl dünya tarihi açısından en fırtınalı gelişmelerin yaşandığı bir yüzyıl olarak tarih kitaplarında yerini almıştır. İki büyük dünya savaşı, onlarca devletin tarih sahnesinden yok oluşu, büyük ekonomik krizler, komünizmin Sovyet deneyiminde çökmesi, teknolojinin hayatın merkezine yerleşerek yeni bir yaşam biçimini ortaya çıkartması, siyasi krizler, atom bombası gibi önemli olayların yaşandığı bu yüzyıl ayrıca dünya tarihinin gördüğü en kanlı yüzyıllardan birisi olma özelliğini de taşımaktadır. Yukarıda sayılan olaylara baktığımızda görmekteyiz ki; yüzyılın dönüm noktalarını krizler ve savaşlar oluşturmuştur. İronik olan ise İnsan Hakları Deklarasyonunun da bu yüzyılda ilan ve kabul edilmiş olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: AGSK, NATO, BAB, Avrupa Ordusu (Eurocorps), Jeostrateji/politika

ABSTRACT

21st century has taken its place in the historical books as a century in which the most tempestuous developments were experienced regarding the World history. This century in which many important events took place such as the two major world wars, disappearing of tens of states from the scene of the history, great economical crisis, collapse of the communism in the Soviets experience, creation of a new life form after the technology has been placed in the centre of the life, political crisis and atom bomb, has also the nature of being one of the most bloody centuries about which the world

* Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü

** Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İktisat Bölümü

history had witnessed. When we look at the aforementioned events, we see that the crisis and wars formed the milestones of this century. What is ironic is that the Human Rights Declaration was also proclaimed and ratified in this century. Wars are the time periods in which the intercultural interactions are most intensive and destructive. The definitions of "Cold War" and "hot war" made related with the intensities or profiles of the wars display that basically any time period without any war, conflict or struggle is not possible.

Key Words: ESDI, NATO, WEU, Eurocorps, Goe-strategy/politics,

GİRİŞ

Güvenlik Kuramlarında Dönüşümün Çerçevesi

Savaşlar kültürler arası etkileşimin en yoğun ve en yıkıcı olduğu zaman dilimleridir. Savaşların yoğunluğu yada profili ile ilgili olarak yapılan "soğuk savaş" ve "sıcak savaş" tanımları temeli itibariyle savaşın, mücadelenin, çatışmanın olmadığı bir zaman diliminin mümkün olmadığını ortaya koymaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki mücadeleyi tanımlamak için kullanılan soğuk savaş kavramsallaştırması Sovyetler birliğinin tarih sahnesinden silinmesiyle anlamını yitirmiş, tek kutuplu dünyada Amerika yegane güç olarak hakimiyetini ilan etmiştir. Bu durum Amerika Birleşik Devletlerinin rakipsiz kalması yada tek başına dünyaya hakim olması anlamını taşımamaktadır. Kapitalizmin rekabeti artıran piyasa koşulları dünya sahnesinde yeni güçlerin arzı-endam etmesine imkan tanımış ve Berzezinski'nin deyimiyile "satranç tahtasında" oyun yeniden şekillenmiştir.¹ Amerika ile Avrupa'yı aynı kültürün taşıyıcı karakterleri olarak kabul eden tezlerin aksine Avrupa Birliği üye ülkeleri ile Amerika arasında ciddi çekişmeler ve ayrışmalar yaşanmıştır. Diğer yandan Birleşmiş Milletler ve NATO gibi uluslararası kuruluşlarda Amerika'nın etkin gücü yeni oluşumların ortaya çıkışına sebep olmuştur. Asya devletlerinin birlikte hareket etme kararı, Çin ve Rusya'nın ticari konsorsiyumlar oluşturması, İslam ülkelerinin sanayi ve ticaret alanında birlikte hareket etme kararı, Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin ortak bölge girişimleri nitelikleri itibariyle küçük girişimler olsa da dünyanın geleceğinde etkin bir öneme sahip olamayacaklarını söylememiz mümkün değildir. Kaldı ki Avrupa Birliği de ticari bir anlaşmanın uzun vadeli sonucu olarak küresel bir aktör konumuna yükselmiştir.

Avrupa Birliği'nin kuruluş amaçlarına baktığımızda 20. yüzyılın genel sorunlarına bir çözüm arayışı şeklinde gerçekleşen ilerlemeyi görebilmemiz mümkündür. Tarihin en kanlı iki dünya savaşını yaşamış Avrupa Kıtasında sürdürülebilir bir barışın tesisi açısından önemli bir oluşum olan Birliğin siyasi yapısının yanında ticari boyutu da ciddi bir hacim oluşturmaktadır. Üye ülkelerin ortak Pazar oluşturmaları ve bu ortak Pazar ile

¹ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, İstanbul, İnkılap, 1997, s.27

birlikte daha yüksek yaşam standartlarına ulaşabilmeleri hedeflenmiştir. Diğer yandan tam istihdamın sağlanmasını temin etmek üzere “Ekonomik Entegrasyon”un gerçekleştirilmesi amacıyla yapılan hamleler başarılı sonuçlar doğurmuştur. Birliğin gelişim aşamaları ciddi krizler atlatmış fakat bugün itibariyle siyasi bir birliklilik sağlayamamış olmasına rağmen tek kutuplu dünyada etkin ve önemli bir güç halini almıştır. Birliğin kültürel bir birlik olduğu iddiasını doğrulayacak verilerin yanında, birliğin salt ekonomik çıkarları maksimize etmeyi hedefleyen bir yapı olduğunu söyleyebilmemiz de mümkündür.²

Türkiye’nin bu yapılanma içerisinde konumunu belirleyebilmesi zor bir karar alma sürecini gerekli kılmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ile stratejik işbirlikleri bulunan Türkiye’nin bölgesel ölçekte Amerikan politikalarına paralel bir performans sergilemesi ve bir çok alanda Amerikan müttefiki bir profil oluşturmasının yanında Avrupa Birliğine tam üyelik için başvurması ve üyelik noktasında ciddi reformlara imza atması strateji ve diplomasi açısından ilginç bir ikilemi ortaya koymaktadır.³ Bu noktada Türkiye’nin kendi tercihinin yanında Avrupa Birliği ve Amerika’nın verecek olduğu kararlarda önemlidir. Tarihsel ve kültürel mirası gereği İslam dünyasının önemli bir temsilcisi olan Türkiye’nin yeni konjonktürel durumda bölgesel bir işbirlikçi rolünü mü yoksa küresel bir aktör rolünü mü benimseyeceği şu an için cevabı belirsiz bir soru olarak karşımızda dursa da, Türkiye’nin küresel bir aktör olma potansiyeline sahip olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Türkiye şu an için ciddi bir yol ayrımındadır. Samuel Huntington ve Graham Fuller gibi Amerikalı akademisyenler, batılılaşmaktan vazgeçmiş ve yeniden İslamlaştırılmış bir Türkiye’nin Batıyla daha dostça ilişki kurabilecek bir ülke olarak İslam dünyasının lideri haline gelebileceği tezini öne sürmüşlerdir.⁴ Oysa ekonomik ve siyasal izolasyona dayanan bu senaryo, hem Avrupa hem de Türkiye açısından pahalıya mal olacak ve belki de bir felakete sonuçlanacaktır.

Türkiye’nin Müslüman bir model ülke olarak konumlandırılması bir alternatif olarak her zaman varlığını sürdürebilir fakat bu yaklaşım beraberinde dışlanmış bir ülkenin uluslararası arenada siyasal performansının minimize olmasına sebep olacaktır. Zayıflatılmış, uluslararası arenada saygınlığını kaybetmiş bir ülkenin diğer ülkelere model olmasını beklemek kuru bir hayalciliktir. Diğer yandan Müslüman kimliğini doğru bir şekilde tanımlayarak diplomasi araçlarını doğru kullanan bir Türkiye’nin İslam ülkelerinin liderliğine soyunması çok da zor olmayacaktır. İslam ülkeleri arasında ve Ortadoğu coğrafyasında “demokratik” tanımlamasını hak eden başka bir ülke yoktur.⁵ Terörizmin önüne geçilebilmesi için radikal din unsurlarından beslenen terör

² Şaban Çalış, et al, *Türkiye’nin Dış Politika Gündemi*, Ankara, Liberte, 2001, s. 91-98

³ Hüsamettin İnaç, *AB’ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye’nin Kimlik Problemleri*, Ankara, Adres Yayınları, 2005, s.141-145

⁴ Graham Fuller, *Kuşatılanlar: İslam ve Batı’nın Jeopolitiği*, İstanbul, Sabah, 1996, s.111

⁵ Gamze Güngörmüş Kona, *Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye’nin Güvenliği*, İstanbul, IQ Yayınları, 2005, s.42

örgütlerinin yok edilebilmesinin yolu demokrasinin dünya genelinde hâkimiyetini sağlamaktan geçmektedir.

Bilindiği gibi, Akdeniz'in en doğusunda yer alan Kıbrıs adası, Orta-Doğu'daki olası sorunlara müdahale edilebilmesi için uygun bir doğal uçak gemisi niteliğindedir.⁶ Kıbrıs'ta oluşturulacak bir askeri üs, Balkan'lardan Orta-Doğu ve Kafkaslara kadar tüm bölgeye müdahaleyi olanaklı hale getireceği gibi, aynı zamanda politik-askeri bir tehdit unsuru olarak da kullanılabilir. Garantör devlet olarak İngiltere'nin adadaki etkisinin yanında Amerika'nın da adaya gösterdiği özel ilgi Kıbrıs üzerinden bir siyasi ve askeri mücadelenin sergilenmesine sebep olmaktadır. Annan Planı üzerindeki tartışmaların Rum kesimi tarafından askıya alınması ve görüşmelerin tıkanması Kıbrıs sorununun Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye ve Yunanistan arasındaki diplomasi trafiğini artıracığı aşikardır.⁷ Türkiye'nin askeri alandaki gücü ve yeteneği NATO içerisinde aldığı görevlerle açıkça ortaya konmuştur. Bosna Hersek ve Afganistan'daki barış gücünde yer alan Türk askeri bölgeye istikrar kazandırılmasında etkin bir rol oynamış ve insanların huzura kavuşmalarına katkıda bulunmuştur.

Soğuk savaş döneminde kurulan bir askeri ittifak olarak kuruluş dönemindeki potansiyel düşmanlarını yitirmiş durumda olan NATO, kendi kimliğini tanımlayabilmek için "oluşturucu bir öteki" ihtiyacı içerisinde,⁸ varlığını sürdürmesi için kendisine yeni bir amaç edinmesi gerekmektedir. SSCB'nin dağılmasından yana süren bu tartışma NATO'nun varlığını sorgulamayı gerektirmekte; beraberinde NATO'yu tartışmaya açmaktadır. Çünkü Erdoğan'a göre, NATO Yugoslavya örneğinde olduğu gibi gecikmiş bir müdahale gücü ya da Amerika'nın Irak'ı işgalinde olduğu gibi onay makamı hüviyetine bürünmüştür.⁹ ABD, 'terörle savaş' başlığı altında, 20. yüzyıl başından 2. Dünya Savaşı sonrasına kadar süren bir dönemde çizilen dünya haritasını değiştirmeye soyunduğundan bu yana, politik denetimini elinde tuttuğu NATO'ya yeni bir kıyafet biçmeye çalışmaktadır. Varşova'da yapılan NATO toplantısında dönemin ABD Savunma Bakanı Rumsfeld NATO için Amerika'nın biçtiği yeni görevi açık bir şekilde tanımlamıştır.: "NATO, savunmaya yönelik bir güç olmaktan çıksın, kriz bölgelerine müdahale edecek bir saldırı gücüne dönüşsün."¹⁰ NATO'nun böylesi bir tanımlama ile fonksiyonalesinin kazanacağı boyut kuşkusuz kaygı vericidir. Diğer bir deyişle Amerika'nın dilediği anda ekstra bir askeri güç olarak kullanmak isteyeceği NATO'nun güvenilir ve objektif olma özelliğini kaybetmesi muhtemeldir.

⁶ Gencer Özcan, **En Uzun On Yıl**, İstanbul, Büke, 2000, s.33

⁷ Hasret Çomak, **Avrupa'da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye**, İstanbul, 2005, s.71

⁸ Hüsametdin İnaç, **AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri**, Ankara, Adres Yayınları, 2005, s.141-145

⁹ Hikmet Erdoğan, **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**, İstanbul, IQ 2004, s.48-53

¹⁰ İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliği El Kitabı**, Ankara, Seçkin, 2003, s.36

AB'nin Politik Çerçevesi

Uluslararası ekonomik bütünleşmelerin amacı, bünyelerinde topladıkları tüm ülkelerin refah düzeyini yükseltmektir. Avrupa Birliği (AB) de kuruluşundan bu yana üye ülkelerin refahını bir bütün olarak artırmayı temel hedef olarak benimsemiş ve bu amaca yönelik olarak ilk aşamada Ortak Tarım Politikası, Sosyal Politika, Ortak Rekabet Politikası gibi ortak politikalar oluşturmuş, bu politikaları da başarılı bir şekilde uygulamaya koymuştur.¹¹

Birlik genelinde topyekun bir refah artışı sağlamanın zor olduğu dikkate alınarak, 1975 yılından itibaren üye ülkelere ve bu ülkelerin bölgeleri arasındaki ekonomik ve sosyal gelişme farklılıkları azaltmayı amaçlayan Bölgesel Kalkınma Politikası oluşturulmuştur. Avrupa Topluluğunu (AT) kuran temel Antlaşma olan 1957 tarihli Roma Antlaşmasının giriş bölümünde, üye ülkeler arasında ekonomik bütünleşmenin başarılı olması için bölgeler arasındaki gelişme farklılıklarının giderilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak, 1975 yılına kadar bu konuda ortak bir politika oluşturulamamıştır.

Roma Antlaşmaları'nın imza edilmesinden sonra, uluslararası politika alanında işbirliği düşünceleri daha o zamanlarda kendini gösterse de, Avrupa'nın inşası, ekonomik konular üzerinde, yani bir ortak pazarın yaratılması üzerinde yoğunlaşmıştır. Avrupa'nın inşası sürecinde neredeyse kırk yıl boyunca, "ortak dış politika" ifadesi Antlaşmalarda yer bulamamıştır.¹² Ekim 1970'den itibaren, Avrupa Topluluğu üye devletleri belli başlı uluslararası politika sorunları üzerinde işbirliği yapmakta ve birbirlerine danışmaya gayret etmekteydi. Ancak, bu işbirliği ve danışma, "Avrupa politik işbirliği" bağlamında hükümetler arası düzeyde kalmıştır.¹³ 1986'da, Tek Avrupa Senedi, onun niteliğini veya işleyiş yöntemlerini değiştirmeksizin bu hükümetler arası işbirliğini resmileştirmiştir. Üye devletlerin ilk defa olarak bir "ortak dış politika" hedefini Antlaşmaya dahil ettikleri Maastricht'te durum değişmiştir. Antlaşmanın 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmesinden bu yana, Avrupa Birliği, uluslararası sahnede sesini duyurabilmekte, silahlı çatışmalar, insan hakları ve Avrupa Birliği'nin esasını oluşturan ve savunmaya kararlı olduğu temel ilkeler ve ortak değerler ile bağlantılı başka konular üzerindeki pozisyonunu ifade edebilmektedir.

Avrupa Birliği'nde Güvenlik Kavramının Tarihsel Boyutu

II. Dünya Savaşı sonrası meydana gelen küresel bazdaki olayların oluşturduğu yeni güç dengesinin ve beraberinde getirdiği farklı güvenlik anlayışının kıta Avrupa'sındaki yansımaları, 1940'lı yılların sonlarına kadar gitmektedir.¹⁴ Gerçek anlamda Avrupa'da ortak güvenlik ve dış politika alanındaki yetersizlikler, 1991 sonrası dönemin kendine özgü atmosferiyle farklı boyutlara ulaşmıştır. Tarihsel husumetlerin ve iç dinamiklerin tetiklediği savaflara tanıklık eden Avrupa, Napolyon'dan Hitler'e

¹¹ İrfan Kaya Ülger, *Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme*, Ankara, Gündoğan, 2002, s.3

¹² Tülin Günşen İçli, *Uluslararası Güvenlik ve İç Güvenlik*, Ankara, Nobel, 2003, s. 54

¹³ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul, Alfa, 2002, s. 231

¹⁴ Tülin Günşen İçli, *Uluslararası Güvenlik ve İç Güvenlik*, Ankara, Nobel, 2003, s. 55

değin Birleşik Avrupa idealinin reel-politik eksene oturtulma isteğine sahne olmuştur. Bu idealin düşünsel zemini Orta Çağ'a kadar uzanmaktayken; aynı kültürel mirasa sahip olmanın avantajı, Avrupa merkezli iki büyük savaşın yaşanmasından sonra kullanılacaktır. Bu manada, günümüz Avrupa Birliği'nin temeli olarak kabul edilen Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun ekonomik ortaklığı öngören kuruluş amacı, Avrupa'da farklı alanlarda da işbirliğine gidilebileceğinin göstergesi olmuştur.¹⁵ Daha sonraki zamanlarda ortak hukuksal anlayıştan ortak güvenlik mimarisinin inşasına kadar çeşitli alanlarda ilerlemeler kaydedildiği görülmüştür.

Tarihsel süreç içerisinde Avrupa'da güvenlik kavramının oluşumuna bakıldığında Batı Avrupa Birliği (BAB)'nin önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir.¹⁶ NATO'nun 1949 yılında kuruluşuyla birlikte, Batı Bloğu içerisinde yer alan devletleri kapsamı başta Fransa olmak üzere Batı Avrupalı Devletlerarasında rahatsızlık yaratmış ve Avrupa'nın kendine özgü bir güvenlik ve savunma sisteminin oluşması için çalışmalarında bulunulmuştur.

AGSK

Batı Avrupa ülkeleri, soğuk savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan belirsizlik karşısında üyesi oldukları bölgesel örgütler (NATO,AGİT,AB) bir takım önlemler almaya çalışmıştır. AGSP, Avrupa Birliği'nin ortak dış güvenil politikasının bir açılımıdır. AGSP, bağımsız bir aktör olarak uluslar arası sisteme dahil olmak isteyen AB'nin kendi savunma ve güvenliğinin yine kendisi tarafından sağlanması amacıyla geliştirilmeye çalışılan politikadır ve NATO bünyesinde geliştirilen AGSK(Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği) kavramından farklıdır.

1990'lı yılların başında, NATO'nun Avrupa ayağını oluşturan ülkelerce, ortak güvenlik ve savunmalarında daha fazla sorumluluk almalarında imkân sağlayacak bir süreç başlatılmıştır. NATO içindeki imkân ve yetenekleri tekrarlamadan gerçek bir Avrupa askeri yeteneği oluşturulmak istenmiştir.¹⁷ Ayrıca bu yaklaşım ile hem Atlantik'in iki yakası arasında dengeli bir ortaklık oluşturulacak hem de Avrupa entegrasyonu süresince, ortak dış güvenlik politikası gerçekleştirme isteği karşılanacaktır.

NATO içerisinde bir Avrupa güvenlik ve savunma kimliği geliştirmek NATO'nun siyasal ve askeri yapılarındaki uygulamaların bir parçası olmuştur. Bu aynı zamanda Avrupa Birliği'nin gelişiminde de önemli bir unsuru oluşturmaktadır. ABD'nin gelişim sürecinde 1991 Maastricht, 1997 Amsterdam anlaşmalarını BAB'ın bunlarla ilgili açıklamalarını ve NATO'nun 1990 Londra'da, 1994 Brüksel, 1997 Madrid ve 1999 Washington zirve kararlarına dayanmaktadır.

¹⁵ Hüsametdin İnaç, *AB'ye Entegrasyon Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, Ankara, Adres Yayınları, 2005, s.165

¹⁶ Osman Metin Öztürk, *Anayasal Düzeyde Savunma ve Güvenlik Yapılanması*, Ankara, Vadi Yay., 1997, s.61

¹⁷ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, İstanbul, Küre Yayınları,2001, s.341-345

Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği, Avrupa uluslarının kendi savunma sorumluluklarını artıran bir kavram olarak kullanılmaktadır. Birbiriyle oldukça fazla karıştırılan ve genelde birbirini yerine kullanılan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği(AGSK) ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası(AGSP) aslında içerikleri farklı iki oluşumdur. AGSK daha çok kavramsal bir içerik taşırken AGSP’nda uygulamada söz konusudur.¹⁸ NATO kendi içerisinde AGSK’ni geliştirmeye çalışırken, AB ayrı bir AGSP oluşturulması için çaba sarf etmektedir.

Avrupa ülkeleri, 1990 sonrasında, Avrupa’daki savunma ve güvenlik işlerinin kendisine bırakılmasını isterken, AB olarak önce BAB’ni canlandırmaya ve BAB’ne askeri operasyonlar yapabileceği bir yetenek kazandırmaya çalışmışlardır.¹⁹ BAB’ne, AB’nin savunma bileşeni olarak ilan etmişler bununla eş zamanlı olarak NATO içinde AGSK adı altında yeni bir kurum ortaya çıkarmışlardır.²⁰ AGSK kavramı 1990’ların başında Londra ve Roma’da alınan kararlar sonucunda şekillendirilmiştir. Bu kavram, transatlantik bağ çerçevesinde ele alınmış ve NATO’nun Avrupa ayağını güçlendirmek amacıyla ODGP’ni tamamlayıcı bir aktivite olarak tanımlanmıştır. NATO içerisinde AGSK’nin gelişimi, Amerika’nın NATO imkânlarının kullanımına izin verdiği olası operasyonlarda Avrupalı Müttefiklerin yeteneklerini artırma amacını gütmüştür. AGSK’nin oluşturulmasının altında yatan temel unsurla şu başlıklar altında sıralanabilir::

- Birliğin yenedünya düzenine uyum ihtiyacı,
- Birliğe ekonomik ve siyasi ağırlığıyla uyumlu savunma ve güvenlik boyutu kazandırmak
- NATO içerisindeki ABD ağırlığını dengelemek ve birlik olarak bağımsız hareket edebilme yeteneği kazandırmak
- Bosna ve Kosova’da ortaya çıkan eksiklikler
- Enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olabilmek
- ABD’nin Avrupa güvenliğinde yüklendiği ekonomik yükü Avrupa ülkeleri ile paylaşma isteği.

İlk olarak 1984 Roma Deklarasyonunda bahsedilen AGSK, 1991 BAB Maastricht deklarasyonu ile resmen kabul edilmiştir. AGSK, gayri resmi olarak Ocak 1994’deki Brüksel Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında başlatılmıştır. Sadece teknik askeri bir düzenleme olmayan AGSK, aynı zamanda siyasi bir boyuta da sahiptir. Şöyle ki, bu

¹⁸ Augustus Richard Norton, *Ortadoğu Politikaları ve Güvenlik Yeni Yönelimler*, İstanbul, Buke Yayınları, 2000, s.11

¹⁹ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul, Derin Yayınları, 2003, s.32

²⁰ Osman Metin Öztürk, *Anayasal Düzeyde Savunma ve Güvenlik Yapılanması*, Ankara, Vadi Yay., 1997, s.69

oluşum NATO ve ABD'nin AB için daha büyük bir güvenlik rolünü kabullenmesi anlamını taşımaktadır.²¹

AGSK-NATO ilişkileri Avrupa güvenliğinin şekillenmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Örgüt olarak, NATO, AGSK'nin şekillenmesine yardımcı olmuştur. Bu bağlamda Brüksel zirvesi ile faaliyete geçirilen Birleşmiş Müşterek Görev Gücü, BAB kapsamında Avrupa öncülüğünde yapılacak operasyonlarda, Amerika'nın doğrudan müdahalesi olmaksızın, NATO varlık ve yeteneklerinin kullanılmasına imkân tanımaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere NATO'nun olmadığı bir AGSK'nin gelişimi imkânsız kılınmıştır.

Birleşmiş Müşterek Görev Gücü konseptinin altında, tekrar olanaklar yaratmaktansa, ittifakta zaten mevcut olan imkân ve kabiliyetten yararlanarak Avrupalılara bağımsızca askeri operasyonlar gerçekleştirebilecek seviyeye getirecek olan "ayrılabilir ama ayrılmamış imkanlar" fikri yatmaktadır.

AGSK, AB içinde ortak bir dış ve güvenlik politikasına doğru geçiş isteği ile paralellik arz etmektedir. İttifakı yeniden dengelemek niyeti taşıyan bu kavram, Avrupalıların politika oluşturmada ve uygulamada daha etkili olmalarını teminatıdır. AGSK'nin rolü, Avrupa Kıtasının değişik güvenlik sitemleri içinde ulus devletlerin kombinasyonu olarak görev yapmaktır.²² Bakıldığında NATO içerisinde pek çok güvenlik ve savunma kimliğinin bulunduğu görülmektedir. Örneğin ittifakta bir Amerikan, bir Alman, bir Fransız güvenlik ve savunma kimliği bulunmaktadır. AGSK'nin önemi, pek çok savunma ve güvenlik kimliğini içinde toplamış olmasıdır.

Türkiye açısından AGSK'ne bakacak olursak, öncelikle denilebilir ki Türkiye açısından asıl problem AGSP ile başlamıştır ve AGSK'ni Türkiye desteklemiştir.²³ Çünkü AGSK'nin aslen BAB ve NATO arasında kurulan bir bağ olduğu göz önüne alınırsa, BAB'ne ortak üye olan Türkiye pek çok hak elde etmiştir. Fakat AGSK'nin yerini alan AGSP'de bu haklar ortadan kalkmıştır.

Eurocorps

21-22 Mayıs 1992 tarihlerinde 59. Fransız-Alman Zirvesi'nde kurulan Eurocorps'a günümüze dek üç ülke daha katılmıştır (Belçika, İspanya ve Lüksemburg). Pegasus-95 tatbikatı sonrasında 30 Kasım 1995'te faaliyetlerine başlayan Eurocorps'un, 50.000 kişiden oluşması öngörülmektedir

Eurocorps, Batı Avrupa Birliği'ne (BAB) karşı sorumlu kuvvetlerin (Forces Answerable to the Western European Union-FAWEU) parçasıdır. Bu çerçevede BAB

²¹ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, Cilt 1:1919-1980, İstanbul, İletişim, 2002, s.456

²² Esra Çayhan-Nurşin Ateşoğlu, Avrupa'da Yeni Güvenlik Arayışları NATO,AB,Türkiye, İstanbul, Afa,1996, s.35

²³ Gamze Güngörmüş Kona, **Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği**, İstanbul, IQ Yayınları, 2005, s.42

ya da NATO içerisinde faaliyette bulunabilen Eurocorps, Birleşmiş Milletler ile AGİT bünyesinde oluşturulan insani misyonlar, üye devletlerin vatandaşlarının bir ülkeden çıkarılmasına ilişkin misyonlar ve barış operasyonlara katkıda bulunabilir. Eurocorps'un BAB'ın siyasi kontrolü altında bulunma taahhüdü 24 Eylül 1993, NATO yetkisinde yer alma taahhüdü ise 21 Ocak 1993 tarihli anlaşmalarla düzenlenmiştir.

Halen uygulamada 3000 kişilik bir güç oluşturan Eurocorps Strasbourg'da konuşlandırılmış bulunmaktadır. 3 Eylül 2002 tarihinde, Türkiye, Yunanistan ve Polonya'nın Strasbourg'da bulunan Eurocorps Çokuluslu Karargâhına personel atmasına onay verilmiştir. İngiltere ve Hollanda'nın daha önce irtibat subayı ile katılımında buldukları kuruma İtalya'nın da bir irtibat subayı ataması beklenmekte ve Avusturya ve Finlandiya'nın da katılımlarıyla toplam katılımcı sayısının 13'ü bulması öngörülmektedir.

AGSP

Kısa adı AGSK olan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği NATO'nun Sovyetler Birliği'nin dağıtılmışlığı koşullarında geliştirdiği yeni savunma konseptinin adıdır. Kısa adı AGSP olan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ise Avrupa Birliği tarafından geliştirilen ve Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) yerine inşa edilen bir politikadır.²⁴ Ancak çoğu zaman bunlar birbirine karıştırılmakta ve çoğu durumda AGSK, AB'nin Avrupa Ordusu kurmasını içeren AGSP ile aynı anlamda kullanılmaktadır.

AGSP, AB üyesi ülkelerin "uluslararası çatışma ve sorunlarda" askeri müdahalesini sağlamak amacıyla bir Acil Müdahale Gücü oluşturmasını içermektedir. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası adı altında alınan bu karar, AB ülkelerinin kendi pazarlarını koruma (savunma) ve uluslararası çatışmalara müdahale etme (güvenlik) amacıyla AB üyesi devletlerden oluşturulacak olan Avrupa Ordusu'nun kurulmasını sağlarken, aynı zamanda NATO'nun "tüm imkân ve yeteneklerinden otomatik olarak yararlanma"yı esas almıştır.²⁵ Böylece, Avrupa Ordusu, NATO üyesi ülkelerin tüm komuta kontrol sistemlerini, ulaştırma, iletişim, istihbarat olanaklarını otomatik olarak, yani kendilerinin müdahaleye karar verdikleri koşullarda doğrudan ve ilgili ülkeye haber vermeksizin kullanılması esasına göre kurulacaktır.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP), AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın bütünleşmiş bir parçasıdır. Ancak onun sınırları içinde düşünülebilir. AB'nin dış ve güvenlik politikasının uygulanmasına katkıda bulunacak askeri imkân ve yetenekleri harekete geçirir. Bunun anlamı şudur: AGSP ile ilgili temel siyasi ve stratejik kararlar en üst düzeyde, yani ya AB Konseyi'nde ya da AB dışişleri bakanlarından oluşan Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi'nde alınır.

AGSP ile doğrudan ilgili üç tali organdan söz edilebilir: üye ülkelerin büyük elçilerinden oluşan Siyasi ve Güvenlik İşleri Komitesi (Political and Security Committee); üye ülkelerin genelkurmay başkanlarından oluşan Askeri Komite (Military

²⁴ Hans Born, *Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi*, İstanbul, Tesev, 2005, s.78

²⁵ Muharrem Gürkaynak, *Avrupa'da Savunma ve Güvenlik*, İstanbul, Asil Yayınları, 2004, s.96

Committee); ve AB'nin Genelkurmayı. Bu üç organın görev ve yetkileri tamamen istişaridir ve uygulamaya yöneliktir. Siyasi ve stratejik karar alma yetkileri olmadığı gibi, uygulama (harekât) düzeyinde dahi, AB Konseyi'nin ve Dış İlişkiler Konseyi'nin müdahalelerine açıktırlar.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (yani AGSK) bir NATO içi kısaltmadır. Tarihsel olarak bakıldığında Avrupa devletlerinin kendi güvenliklerini sağlamada daha fazla sorumluluk almaları ile neredeyse eş anlamlı kullanılmaktadır. Kast edilen şey AB ülkelerinin güvenliklerini NATO dışında aramaları değildir.²⁶ Balkanlarda yaşanan etnik çatışmaların tecrübesi ile birlikte AB, ABD'nin bir anlaşmazlığa müdahale etmemesi veya bir başka yerde operasyon yürütmesi durumunda kendi yakın çevresinde gelişen olaylara müdahale edebilmek için askeri bir güç oluşturmayı kararlaştırmıştır. Bu bağlamda Aralık 1999'da yapılan Helsinki Zirvesi'nde Acil Müdahale Gücü'nün kurulması hedef olarak belirlenmiştir. Acil Müdahale Gücü, BAB tarafından 1992 yılında belirlenen Petersberg görevlerini yerine getirecektir. Helsinki Zirvesi'nde güvenlik ve savunma konusunda ortak Avrupa politikasını güçlendirme ve AB'de askeri olmayan kriz yönetimlerine dair iki rapor kabul edilmiştir.²⁷ Rapor ile AB Konseyi bünyesinde üç daimi organ oluşturulmuştur; Siyasi ve Güvenlik Komitesi, Avrupa Askeri Komitesi ve Avrupa Askeri Personeli. Söz konusu üç organ Mart 2000'de faaliyete başlamıştır.

Haziran 1999'daki Köln Avrupa Birliği zirvesi, kriz yönetim görevlerini, Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasını güçlendirme sürecinin merkezine yerleştirmiştir; bunlar Petersberg görevleri olarak da bilinmektedir. Bu adlandırma, söz konusu görevleri formüle etmiş olan Batı Avrupa Birliği (BAB) Bakanlar Konseyi toplantısının Haziran 1992'de yapıldığı yerin adından gelmektedir.

Böylece, Aralık 1999'da, Helsinki Avrupa Birliği zirvesi, askerî kabiliyetler bakımından ana hedefi belirlemiştir. Birlik için bunun anlamı, 2003 yılına kadar, bütün Petersberg görevlerini yerine getirebilecek 60.000 kişiyi altmış gün içinde yerleştirme ve en az bir yıl süreyle tutma yeteneğine ulaşmaktır. Bu hedefe ulaşılmasının bir Avrupa ordusu kurulmasını içermediği vurgulanmalıdır. Ulusal birliklerin gönderilmesi ve yerleştirilmesi, üye devletlerce alınan bağımsız kararlara dayalı olacaktır.

Birlik, üçüncü ülkelerin (Birlik içinde yer almayan NATO üyesi Avrupa devletleri ve Birlik'e üyelik için diğer aday ülkeler) ve başka potansiyel ortakların AB askerî kriz yönetimine katılması için de düzenlemeler tanımlamıştır. Ayrıca, AB-NATO danışma ve işbirliğine yönelik kalıcı düzenlemeler kararlaştırılmıştır.²⁸ Gerekli olduğunda, Birlik'in NATO varlıklarını ve kabiliyetlerini (özellikle, planlama kabiliyetleri ve komuta opsiyonları) kullanarak operasyonlar başlatabilmesi amacıyla, bazı spesifik alanlarda Birlik ve NATO arasında düzenli toplantılar yapılmaktadır.

²⁶ Nicholas Moussis, *Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi*, İstanbul Mega, 2004, s.54-49

²⁷ Nicole Gnesotto, *AB Güvenlik ve Savunma Politikası*, İstanbul, Tasam, 2005, s.66

²⁸ Ramazan Özey, *Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye*, Ankara, Marifet, 1997, s.77

İstihbarat ve terörle mücadele alanlarında entegre eylemler konusunda yeni çalışmalar başlatılmıştır. Avrupa Birliği nükleer silahların yayılmasını önleme çalışmalarını kuvvetlendirmek için gayet açık bir eylem ve baskı çerçevesini benimsemiş ve İran konusunda daha önce benzeri görülmemiş bir işbirliği başlatmıştır. En önemlisi de Aralık 2003'te bir AB Güvenlik Stratejisi resmen onaylanmıştır.²⁹ Avrupa Birliği bu tarihi belgede etrafındaki bölgeye istikrar ve refah getirmek için belirli durumlarda kuvvet kullanmanın gerekli olduğunu kabul etmekle beraber, çok taraflılığa ve önleyici angajman esasına dayanan bir dış politika çerçevesini ortaya koymuştur.

AGSP' nin yetenekleri geri kalmaya devam etmektedir. Avrupa Konseyi'nin 1999'da Helsinki'de yaptığı toplantıda belirlenen, 60 gün içinde konuşlandırılacak 60,000 asker hedefine ulaşamamıştır. Adil olmak gerekirse, Avrupa askerlerinin önemli bir kısmı dünyanın her yanındaki ulusal, AB, NATO ve BM misyonlarında konuşlandırılmış bulunmaktadır. Haine'ın bu değerlendirmesi ışığında AGSP'nin istenilen düzeye ulaşamadığını söylememiz mümkündür.

AGSP'nin Türkiye-AB ilişkilerine etkisini değerlendirdiğimizde NATO ile AB arasında, NATO imkan ve yeteneklerinin kullanılmasına yönelik olarak Nice Antlaşması düzenlemeleri ve 24-25 Ekim 2002 tarihlerinde yapılan Brüksel Zirvesi sonuç bildirgesinde belirtilen kapsamda anlaşmaya varılmış olması sonucunda, Türkiye'nin AB karşısında sahip olduğu NATO kozunun etkisinin giderek azaldığını söyleyebiliriz.

Türkiye'nin AGSP harekâtlarına sağladığı katkının dökümü aşağıda belirtilmektedir (Armağan 1995):

- EUFOR-ALTHEA harekâtına başından beri 370'e yakın personelle katkı sağlanmakta, anılan hareket kapsamında Entegre Polis Birimine (Integrated Police Unit) de 23 jandarma personeliyle katkıda bulunmaktadır. 2006 yılında da asker katkısının aynı kalması jandarma katkısının ise ikiye katlanarak 46'ya ulaşması planlanmıştır.

- AGSP bağlamındaki ilk sivil kriz yönetimi operasyonu olan ve 1 Ocak 2003'te başlayan Bosna-Hersek'teki AB Polis Misyonu'na (EUPM) Emniyet Genel Müdürlüğü'nden 6, Jandarma Genel Komutanlığı'ndan da 6 olmak üzere toplam 12 personelle iştirak edilmiştir. 1 Ocak 2006 tarihinde başlayan ve daha dar katılımlı olan EUPM-II Misyonuna da 3 polis ve 6 jandarma ile katkıda bulunulması öngörülmektedir.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları Denkleminde Türkiye

Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkilerinin analizinde sürecin olumsuz bir sonla biteceğine dair olan inancın yanında, bu ilişkiyi karşılıksız bir sevda olarak tanımlayan yaklaşımlar da söz konusudur. Fazlasıyla dramatize edilen bu süreç içerisinde karşılıklı iyi niyet açıklamaları, restleşmeler bir arada sürüp gitmiştir. Tarihsel deneyimlerden

²⁹ Yılmaz Altuğ, *Terörün Anatomisi*, İstanbul, Altın Kitaplar, 1995, s.5

dersler çıkarmanın gerekliliği, Türkiye-AB ilişkilerinden söz açıldığında daha farklı bir anlam kazanmaktadır. Ancak günümüz dünya siyasasının yenilikleri bu tecrübenin bertaraf edilmesini ve karşılıklı çıkar ilişkisine göre ilişkilerin yeniden düzenlenmesini öngörmektedir. Bu noktada, yeni uluslararası sistemdeki karşılıklı bağımlılık ilkesi ikili ilişkilere ivme kazandırmıştır. Uzun bir tarihsel arka plana dayanan Türkiye-Avrupa ilişkilerinde yakın geçmişte yaşanan gelişmeler ve bu gelişmelerin Avrupa'da ortaya konmak istenen güvenlik modeline etkileri önemlidir.³⁰ Türkiye'nin 40 seneyi aşkın bir süredir AB'ye aday statüsünde bulunması, soğuk savaş döneminde aynı askeri ittifak içinde yer alınması ve Türkiye'nin çevresindeki ateş çemberine AB'nin yoğun ilgisi, ikili ilişkilerin ulaştığı boyutları göstermesi bakımından açıklayıcıdır. Güvenlik noktasında bugüne kadar Kıbrıs konusunu dışında herhangi bir fikir ayrılığının yaşanmamış olması durumun önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye kendisinin de üye bulunduğu NATO, AGİT ve BAB gibi oluşumlarda Avrupa ülkeleriyle yakın işbirliğinde bulunmuştur. Avrupa'da soğuk savaşın bitimiyle oluşturulmaya çalışılan güvenlik politikalarını da yakından takip etmiş ve bu yeni oluşumların içinde bulunmak istemiştir. AB ülkeleri, Türkiye ile yaşanan NATO tecrübesi ve AGİT'te sürdürülen sıkı ilişkiler münasebetiyle Türkiye'nin bu yeni güvenlik oluşumu içerisinde yer alma taleplerine 1999 Washington zirvesi de dâhil olmak üzere olumsuz yanıt vermemiştir.³¹ Ancak 1999'un sonlarına doğru gerçekleşen Köln ve Helsinki zirvelerinde AB ülkelerinin bu hususta bir politika değişikliğine gittikleri görülmüştür. Washington Zirvesinde NATO'nun imkan ve yeteneklerinden faydalanmak üzere kurulacak askeri birimin, NATO'nun AB üyesi olmayan ülkelerinin de operasyonlara en üst düzeyde katılımı teyit edilirken, Köln Zirvesinde bu kriter dikkate alınmamıştır. Başka bir ifadeyle, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları (AGSP) çerçevesinde kullanılması düşünülen bu imkân ve kabiliyetlerin sadece AB üyesi ülkelerin ulaşabilmeleri hedeflenmiş ve NATO üyesi olup da AB üyesi olmayan ülkelerin farklı bir kategoride değerlendirilmelerinin amaçlandığı ortaya çıkmıştır. Bu dönemde NATO üyesi olup da AB üyesi olmayan ülkeleri şunlardır: Türkiye, Norveç, İzlanda, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'dır.³² Washington Zirvesinde alınan kararların Köln Zirvesi'nde by-pass edilmesi, Türkiye'nin yasal zeminde 1999 NATO zirvesi kararlarına dayanarak itiraz etmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin itirazı AGSP' nin karar mekanizmalarında yer alarak daha önce BAB ile sahip olduğu avantajlı konumunu kaybetmek istemediği ortaya çıkmaktadır. AGSK'da NATO üyeliğinin sağladığı avantajla etkin bir konumda bulunan Türkiye'nin AGSP'da söz sahibi olamayacak olması Türkiye açısından önemli bir kayıptır.³³ Ne var ki, daha sonra gerçekleşen Helsinki, Feira ve Nice zirvelerinde de Türkiye'yi tatmin edici kararlar alınmamış ve ikili ilişkilerde gerginliğe neden olan temel sorun bir türlü giderilememiştir. Türkiye'nin güvenlik çıkarlarını önemli ölçüde zedeleyen bu statüyle

³⁰ Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2001, s.23

³¹ Daniele Ganser, *NATO'nun Gizli Orduları*, İstanbul, Güncel, 2005, s.11

³² Halil Şimşek, *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi*, İstanbul, IQ Kültür, 2002, s.49

³³ Erol Mütercimler, *21. Yüzyıl ve Türkiye*, İstanbul, Güncel, 2000, s.14-15

birlikte etki alanı içerisinde gördüğü Balkanları Avrupa'nın kontrolüne devretmek zorunda kalmıştır.

Türkiye'nin bu pek de adil olmayan durum karşısında AGSP kapsamında faydalanılacak NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanımı veto edebileceğini açıklaması, orta bir yolun bulunması yönünde tetikleyici olmuştur. Mevcut uyuşmazlığın çözümü için harekete geçilmesiyle Türkiye, İngiltere ve ABD arasında Aralık 2001'de "Ankara Mutabakatı" olarak isimlendirilen metin ortaya çıkmıştır.³⁴ Akabinde 24-25 Ekim 2002'de imzalanan Nice Uygulama Dokümanı ile de sadece NATO-AB ilişkilerinin seyri değil, Türkiye-AB arasındaki işbirliği de çizilmiştir. Söz konusu dokümana göre; AB önderliğinde gerçekleştirilecek operasyonlarda NATO'nun imkân ve yeteneklerinden faydalanılacaksa, Türkiye'nin operasyonlara doğrudan katılımı söz konusu olacaktır. Ancak, NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılmayacağı operasyonlara Türkiye, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi tarafından davet edildiği takdirde katılacaktır.

Diğer taraftan, AB'nin kendi imkân ve yeteneklerini kullanacağı bir operasyondaki amacının ABD ve dolayısıyla NATO'ya bağımlı olmadan bütüncül bir politikayla kriz bölgelerine müdahale etmek olduğu bilinmektedir. Hiç şüphesiz, AB'nin AGSP kapsamında müdahil olmak istediği kriz bölgelerinin başlıcaları; Orta Doğu, Kafkasya, Balkanlar ve Orta Asya olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁵ AB'nin karar mekanizmalarında Türkiye olmaksızın bu bölgelere müdahalelerde bulunulması içinden çıkılması güç problemleri de beraberinde getirebilir. Bölgenin ağabeyi olarak sivrilmiş Türkiye'nin sahip olduğu tarihsel tecrübeden faydalanamayacak bir AB için kriz müdahalelerinin fiyaskoyla sonuçlanması kuvvetle muhtemeldir. Bütün bunların yanı sıra, Türk Ordusu, iyi eğitilmiş ve profesyonel personeli olan; çağın son teknolojisiyle modernize edilmiş savaş teçhizatlarına sahip ve caydırıcılığı tüm bölge ülkelerince kabul edilen bir realitedir.

İşte bu realiteyi by-pass edecek bir AGSP'nin başarı şansı yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte, Türkiye'nin Türk Silahlı kuvvetleri (TSK) hususundaki avantajlı konumunu diplomatik kazanımlarla perçinleştirmeli ve "bekle-gör" politikalarını bir tarafa koyup ulusal çıkarlarının savunuculuğunu yapmalıdır. Türk Ordusu, gerek insan gücü gerekse silah gücü açısından kendi bölgesinde caydırıcı bir unsurdur. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin yukarıda adı geçen kriz bölgelerinde etkin olabilmesi teorik olarak mümkün görünse de pratikte mümkün görülmemektedir.

Türkiye Amerika İlişkileri

Soğuk Savaş dönemi süresince Türkiye, Batı ittifakının en önemli kollarından biriydi. ABD, Batı Avrupa ve Türkiye NATO üyeleri olarak Sovyetlerin genişlemesine muhalif bir bakış açısında ittifak etmişlerdir. O dönemde esen bu ortaklık rüzgârı,

³⁴ Loretta Napoleoni, **Modern Cihat**, İstanbul, Bulut Yay., 2004, s.88

³⁵ Samuel Huntington, **Medeniyetler Çatışması**, İstanbul, Vadi, 1995, s.33-38

yalnızca bu konuda değil, bu ülkelerin nelere karşı olup neleri koruyacakları konularında da kendini hissettirmekteydi. Sovyet Birliği'nin içerdiği önem de bu ilişkilere çok açık bir yön vermekteydi. Ancak Soğuk Savaş döneminden sonra bu ittifak havası yavaş yavaş kaybolmaya başlamıştır.

Güvensizlik üzerine kurulan bir uluslararası sistemin bazı merkezi ülkelere yeni imkânlar sağlayacağı açıktır fakat bunun uzun dönemde yine bu ülkelerin güvenliğini tehlikeye atabilecek riskleri de taşıdığı görülmüştür. Yeni uluslararası sistemin inşası için kollar sıvanmış fakat henüz bu süreçte de geçmişte olduğu gibi pay kapma yarışında her şeyin mubah sayıldığı Makyavelist bir yöntemin mi, yoksa uluslararası kurumsallaşmalar aracılığıyla daha adil bir yapılanmanın yolunun mu açılacağı belli değildir.³⁶ Eğer geçmişin politikaları gözden geçirilerek adil düzenlemeler yapılmazsa, son on yıldır inşasına çalışılan fakat başarılı olunamayan uluslararası sistemde istikrarın sağlanması konusu gelecek on yıllarda da konuşulan bir konu olmaya devam edecektir.

Kuzey Irak'taki gelişmeler ve PKK'nın bölgedeki varlığı Türk-ABD ilişkilerinde önemli bir sorun alanı olmaya devam etmektedir. Türkiye, güvenliğini tehdit eden PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığına karşı ABD'den askeri müdahale dahil daha etkin önlemler almasını talep etmektedir. ABD'nin PKK'yla mücadelede mali kaynakların kurutulması, suçluların yakalanıp yargıya teslim edilmesi gibi askeri olmayan yollara ağırlık verdiği gözlemlenmektedir. Bağımsız Kürt devleti arzusunu hiç saklamayan Barzani, ABD'nin koruması altında kurmakta olduğu Kürt bölgesinde, Türklerin isteğiyle bir başka Kürt silahlı grubuna, PKK'ya harekât düzenlenmesine karşı çıkmaktadır. Türkiye'nin PKK'nın faaliyetlerine ilişkin artan tedirginliği ABD'yle ilişkilerde bu konunun sık sık gündeme gelmesine ve "önlemlerin artırılması" yönünde bir arayışa yol açmıştır. Gelinek noktada, ABD'nin PKK'nın faaliyetlerine karşı topyekün bir mücadeleye girişmeyeceği ancak daha dar operasyonların düzenlenmesinin söz konusu olabileceği konuşulmaya başlanmıştır.

Washington yönetiminin Ekim 1998 tarihli 'Yeni Yüzyılda Ulusal Güvenlik Stratejisi' adlı raporunda stratejik hedefler üç başlık altında toplanmıştır.³⁷ Bunlar; ABD'nin güvenliğini, ekonomik refahını artırmak ve uluslararası alanda demokrasinin gelişmesini sağlamaktır. Bunların sağlanmasının ABD'nin hayati, önemli ve insani diye sınıflandırdığı çıkarlarına hizmet edeceği düşünülmektedir. ABD çıkarlarına yönelik tehditler ise; ABD'nin hayati çıkarlarını tehdit edebilecek durumda olan devletler, terör gibi uluslararası tehditler, nükleer-biyolojik silah yapımını sağlayacak teknolojilerin yayılmasıyla oluşabilecek tehditler, diplomatik-teknojik-askeri-ticari alanlarda yabancı istihbarat çalışmalarının doğurabileceği tehditler ve iç çatışmalar içine sürüklenmiş ülkelerin çevresinde yaratabileceği istikrarsızlık nedeniyle doğabilecek tehditler olarak sınıflandırılmıştı.

³⁶ Zygmunt Bauman, Küreselleşme (Çev: Abdullah Yılmaz), İstanbul, Ayrıntı, 1999

³⁷ Loretta Napoleoni, *Modern Cihat*, İstanbul, Bulut Yay., 2004, s.89

Washington'un farklı coğrafi bölgelerde ABD'nin hayati çıkarlarına uygun bir 'güvenlik' arayışının bazı merkezi ülkelerin çıkarlarıyla çatışması sonucu, sistemin yeniden inşasında güvensizlik sorunu yaratırken, çevre ülkelerin bu rekabette arada kalarak en fazla zararlı çıkan taraf oldukları da görülmektedir.³⁸ Washington'un dünya üzerindeki tüm kriz bölgelerinde etkin olma çabasının sonucu olarak müttefikleri ile olan ilişkilerinin önemi de artmıştır. Türkiye ile Amerika arasındaki tezkere krizinin sonucunda Amerika ile Türkiye arasındaki gerilim artmıştır.

Büyük Ortadoğu Projesinin tam olarak kapsamı belirlenmemiş olsa da Amerika'nın Ortadoğu'da istikrarın sağlanabilmesi açısından Türkiye'nin desteğine ihtiyacı vardır. Avrupa Birliği içerisinde yer almak Amerika ile ilişkilerin kopması anlamına gelmemekle birlikte gerek Avrupa Birliği'nin gerekse Amerika'nın küresel güvenlik açısından Türkiye'den yararlanabilecekleri bir çok husus bulunmaktadır. NATO içerisindeki deneyimleri ile dünya barışına katkıda bulunan Türkiye'nin aktif bir siyasal manevra alanı içerisinde sahip olduğu askeri gücü, etkili bir koz olarak kullanabilmesi durumunda etkinliği artacaktır

SONUÇ

İki kutuplu sistemin çözülüşüyle birlikte uluslararası sistemde meydana gelen teorik ve pratik değişimler, AB'nin AGSP kapsamında geliştirdiği güvenlik projesini zorunlu kılmaktadır. BAB'dan AGSP'ye uzanan süreçte başta Fransa olmak üzere AB ülkelerinin bu konudaki hassasiyetleri ve kararlılıkları göze çarpmaktadır. 1997 Amsterdam Zirvesiyle BAB'ın AB çatısına entegre edilip yerini AGSP'ye bırakması bu kararlılıkların dışı vurumudur. Ortak güvenlik, savunma ve dış politika sistemi geliştirme bağlamında gerçekleştirilen açılımların önemi yadsınamaz niteliktedir. Zira Soğuk Savaş döneminin bitimiyle güvenlik politikalarının işlevsellik kazanma bakımından 1997 Amsterdam Antlaşması ile başlayan oluşumda Köln, Helsinki, Feira, Nice ve 2001 Laeken zirveleri önemli dönüm noktalarıdır. AB'nin AGSP alanında kaydettiği gelişmeler dikkate alındığında, söz konusu projenin ciddiyeti ortaya çıkar. Bütün bu gelişmelerle birlikte, her şeyin güllük gülistanlık içinde bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Bu suretle AB içerisindeki çatlak sesler olarak bilinen İngiltere ve Danimarka'nın ortak dış politika ve güvenlik politikalarına mesafeli durdukları göze çarpmaktadır. Son yaşanan Irak Savaşıyla da görülmüştür ki, AB nin bu politikalarda kat etmesi gereken hayli mesafe bulunmaktadır.

Reel-politik açısından düşünüldüğünde, kısa ve orta vadede Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları NATO'ya alternatif olacak kapasite ve yeterliliğe sahip değildir. Şüphesiz, ABD'nin bu rekabete izin vermesi de düşünülemez. Orta ve kısa vadede Avrupa'da NATO hâkimiyeti devam edecek olsa da AB ortak güvenli ve dış politika geliştirme alanında sabit kalacağı beklenmemelidir. 11 Eylül sonrasında yaşanan global nitelikteki gelişmeler de AB'nin bu konuda çaba sarf etmesini zorunlu kılmaktadır. Öte yandan, günümüz uluslararası arenasında belirleyici unsurlar olan güç ve çıkar ilişkileri,

³⁸ Erol Mütercimler, **21. Yüzyıl ve Türkiye**, İstanbul, Güncel, 2000, s.15

geleceğin değişmesi kuvvetle muhtemel şartlarında farklı güvenlik oluşumlarını da beraberinde getirebilir. AB içerisinde ABD'ye muhalif olan Fransa ve Almanya haricindeki ülkelerin ABD ile olan yakın ilişkileri, kısa vadede AB ile ABD arasında işbirliği ve dayanışmanın hâkim olacağını göstermektedir.

AB'nin güvenlik modeli olarak şekillenişinde başından beri yer alan Türkiye'nin son yıllarda söz konusu oluşumların dışında değerlendirilmesi AB'nin AGSP alanında zafiyetine yol açacak kapasitededir. AB, NATO'dan bağımsız olarak müdahale etmek istediği kriz bölgelerinde Türkiye'nin oynayacağı rolü göz önünde bulundurup yeni konjonktüre göre bir eylem planı hazırlamalıdır. Zira AB, Türkiye'yi tamamen dışlamaktan da çekinmektedir ki, bu durum Ankara Mutabakatı ve Nice Dokümanı ile gün ışığına çıkmıştır. Türk Devleti'ne düşen görev ise güvenlik çıkarlarına zarar verecek oluşumları bertaraf etmektir. Bu bağlamda, halkı arasında yaygın olan "Diplomasi akar, Türk bakar." imajını ortadan kaldırmak için dış politik olaylarda daha aktif rol oynamalıdır.

AB üyeliği konusunda olduğu gibi, AGSP üyeliği konusunda da ABD, Türkiye'ye destek vermiş, AB ile Türkiye arasında arabuluculuk misyonunu üstlenmiştir. 2001 Aralık ayında AGSP konusunda Türkiye'nin çekinceleri doğrultusunda ABD, Türkiye ve İngiltere arasında bir uzlaşmaya varılmış, ancak Yunanistan'ın vetosu, konuyu çözümsüz hale getirmiştir. Kopenhag zirvesinde Türkiye'nin AGSP için uyguladığı vetoyu kaldırmasına yönelik tedbirler kabul edilmiş, Türkiye tam olarak tatmin edici sonuca ulaşamamıştır.

Tek kutuplu dünyanın yavaş yavaş ortadan kalktığı günümüzde küresel aktörlerin birbirleri ile olan mücadeleleri artarak devam etmektedir. Tarihsel süreçte birlikte hareket eden ABD ve AB arasındaki ayrışmalar giderek gün yüzüne çıkmaktadır. Özellikle Irak'a yapılan müdahalenin hukuksal zeminde ciddi tartışmalara sebep olması ve Avrupa Birliği içerisindeki Almanya-Fransa ekseninde oluşturulan birlikte hareket etme stratejisi, AB ile ABD arasındaki gerilimi artırmıştır.

Başlangıçta Irak'a müdahale olarak isimlendirilen operasyon daha sonra Irak'ın işgali olarak değerlendirilmiş ve Avrupa ülkeleri askerlerini geri çekme kararı almıştır. Tüm bu tartışmalar içerisinde Türkiye'nin tezkere krizinde Amerika'dan desteğini esirgemiş olması kadim müttefikler arasında krize sebebiyet vermiş ve Türkiye-Amerika ilişkileri tıkanma noktasına gelmiştir. Bu süreç zarfında Avrupa Birliği'nin Türkiye ile olan yakın teması ve Türkiye'nin demokratikleşme yönündeki adımları, sıcak bir atmosferin yaşanmasına vesile olmuştur. Kıbrıs konusunda taraflar arasındaki anlaşmazlıklar, Türkiye aleyhinde oluşturulan olumsuz söylem ve ülkenin iç dinamiklerindeki çalkantılarla birlikte zaman zaman tıkanan ilişkilerin geleceği ciddi anlaşmazlıklara ve ayrışmalara gebe olsa da, Türkiye; jeopolitik, jeokültürel, jeostratejik açıdan Avrupa Birliği için önemli bir ülkedir ve bu önemi doğrultusunda Avrupa Birliği'nin dünya kamuoyundaki etkinlik düzeyini artırabilmesi açısından ihtiyaç duyacağı bir müttefiktir.